

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

CARPATHIAN HEARTLANDS

*Studies on the prehistory and history of Transsylvania in
European contexts, dedicated to Horia Ciugudean on his 60th
birthday*

NUCLEUL CARPATIC

*Studii privind preistoria și istoria Transilvaniei în context
european, dedicate lui Horia Ciugudean la aniversarea a 60 de
ani*

Edited by /
Volum îngrijit de:

Nikolaus Boroffka
Gabriel Tiberiu Rustoiu
Radu Ota

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXIV

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

DANIEL DUMITRAN - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca

VALER MOGA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN - director

RADU OTA - secretar de redacție

GEORGE BOUNEGRU - membru

CONSTANTIN INEL - membru

GENU POP - webmaster

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.anuarulapulum.ro

Correspondence address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

© 2014 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII, ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

CARPATHIAN HEARTLANDS
Studies on the prehistory and history of
Transsylvania in European contexts, dedicated to
Horia Ciugudean on his 60th birthday

NUCLEUL CARPATIC
Studii privind preistoria și istoria Transilvaniei în
context european, dedicate lui Horia Ciugudean
la aniversarea a 60 de ani

Edited by /
Volum îngrijit de:

Nikolaus Boroffka
Gabriel Tiberiu Rustoiu
Radu Ota

ALBA IULIA 2014

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA GOȘA, NIKOLAUS
BOROFFKA, BRÎNDUȘA CIUGUDEAN

Textele nepublicate nu se restituie.

Horia Ciugudean

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

TABULA GRATULATORIA	XV
COLEGIUL EDITORIAL, Prefață (Preface)	XIX
NIKOLAUS BOROFFKA, Memories with Horia	XXIII
Amintiri cu Horia	XXVII
BIBLIOGRAFIE HORIA CIUGUDEAN	XXXI

STUDII – STUDIES

SABIN ADRIAN LUCA, FLORENTINA MARȚIȘ, ANAMARIA TUDORIE, ADRIAN LUCA, „Consacrarea ritualică” a primei colonizări neolitice din România. Partea II. Locuirea <i>“Ritual Consecration” of the first Neolithic Settlements in Romania. Second part. Habitation.....</i>	1
GHEORGHE LAZAROVICI, CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI, SORIN COLESNIUC, SOTE ANGELESKI, Muntele Teasc. Despre sanctuare în natură (I) <i>The Teasc Mountain. On Sanctuaries in the Landscape (I).....</i>	25
ZSOLT SZÉKELY, Mormântul în cistă de piatră de la Șincai (jud. Mureș) <i>The Stone Grave from Șincai (Mureș County).....</i>	81
RADU BĂJENARU, Despre datarea și contextul unui topor fațetat din Oltenia <i>On the Dating and Context of a faceted Axe from Oltenia.....</i>	89
TÜNDE HORVÁTH, Mobility: Transhumants or Immigrants? <i>Mobilitate: transhumanți sau imigranți?.....</i>	99
DALIA ANNA POKUTTA, Food and Cooking in the Únětice Culture <i>Hrană și gătit în cultura Únětice</i>	135
CLAES UHNÉR, A critical View on the Use of Salt in the political Economy of Únětice Societies in the Circumharz Region in eastern Germany	

	<i>O viziune critică asupra folosirii sării în economia politică a societăților Unětice în regiunea Circumharz din estul Germaniei</i>	161
PETER THOMAS,	Copper and Gold – Bronze Age Ore Mining in Transylvania <i>Cupru și aur – exploatarea minereurilor din Transilvania în epoca bronzului</i>	177
SASCHA MAUEL,	A close Association of some Tens of Loom Weights from Aiud – Evidence for the Presence of the Warp – Weighted Loom in Bronze Age Transylvania, Romania <i>Un ansamblu de câteva zeci de greutateți pentru războiul de țesut de la Aiud – Dovezi ale prezenței greutateților pentru urzeală în epoca bronzului din Transilvania, România</i>	195
GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, MARIUS RÂZA, TEODOR MUNTEAN,	Situri descoperite recent aparținând culturii Wietenberg <i>New Sites belonging to the Wietenberg Culture</i>	215
CORNELIU BELDIMAN, DAN-LUCIAN BUZEA, DIANA-MARIA SZTANCS, BJÖRN BRIEWIG,	Microscopy of Praehistoric symbolic Artefacts. Wietenberg Zoomorphic Antler Plate discovered at Șoimeni, Harghita County <i>Microscopia unor artefacte preistorice simbolice. Placa zoomorfa din corn de cerb aparținând culturii Wietenberg descoperită la Șoimeni, județul Harghita ...</i>	241
MARCIN S. PRZYBYŁA,	Cladistics, Typology and the Bronze Age Pottery from Cârna <i>Cladistica, tipologia și ceramica epocii bronzului de la Cârna</i>	287
ÁGNES KIRÁLY, JUDIT KOÓS, JÁNOS GÁBOR TARBAY,	Representations of Jewellery and Clothing on Late Bronze Age anthropomorphic clay Figurines from north-eastern Hungary <i>Reprezentări ale podoabelor și îmbrăcăminteii pe figurinele antropomorfe din lut din epoca bronzului în nord-estul Ungariei</i>	307
CRISTIAN SCHUSTER,	Faza Tei V, Aspectul cultural Vlădești II–Fundenii Doamnei, grupul Govora–Fundeni sau grupul cultural Fundenii Doamnei?	

	<i>The Phase Tei V, cultural Aspect Vlădești II – Fundenii Doamnei, the Group Govora-Fundeni or the cultural Group Fundenii Doamnei?.....</i>	341
TIBERIUS BADER, Lanzenspitzen vom Typ Dremajlovka		
	<i>The Dremajlovka type of lance-heads</i>	369
BOGDAN PETRU NICULICĂ, VASILE BUDUI, The Evaluation and spatial Distribution of Bronze Deposits in Bucovina		
	<i>Evaluarea și distribuția spațială a depozitelor de bronzuri din Bucovina</i>	387
BIANKA NESSEL, Bronze Age Portioning of raw Metal–Concepts, Patterns and Meaning of casting Cakes		
	<i>Porționarea metalului brut în epoca bronzului-concepte, modele și semnificația turtelor de turnare</i>	401
ANCA-DIANA POPESCU, O formă de turnare din a doua jumătate a mileniului al II-lea a.Chr. descoperită la Căscioarele		
	<i>A casting Mold dated to the second Half of the 2nd Millennium BC discovered at Căscioarele.....</i>	427
BIBA TERŽAN, Bemerkungen zu einem bimetalenen Vollgriffschwert aus der Hallstattzeitlichen Dolenjsko-Gruppe (SO Slowenien)		
	<i>Considerații privind o sabie bimetalică cu mânerul plin aparținând grupului hallstattian Dalj (SE Slovenia)</i>	445
BEATRICE CIUȚĂ, Considerații arheobotanice prilejuite de descoperirea unor resturi de <i>vitis vinifera</i> în interiorul unui vas de argint (sec. IV B.C.)		
	<i>Archaeobotanical Considerations occasioned by the Discovery of vitis vinifera Remains within a silver Vessel (4th Century BC).....</i>	457
MARIUS-MIHAI CIUȚĂ, Istoria pierdută – istoria recuperată. Cazul Hercules 2013		
	<i>Lost History – Recovered History. The Hercules 2013 Case.....</i>	471
RADU CIOBANU, Statueta lui Hercule ”Farnese” recent descoperită la Apulum – elemente de mitologie comparată, iconografie, tipologie și stil ale unei piese excepționale de artă romană		
	<i>La Statuette d’Hercule Farnèse récemment découverte à Apulum – éléments de mythologie comparée, iconographie, typologie et style d’une pièce exceptionnelle d’art romain.....</i>	491

RADU OTA, O nouă atestare a zeului Pan și câteva considerații privind imaginile iconografice ale divinității la Apulum <i>A new Atestation of the God Pan and some Considerations regarding the Iconographic Images of the Divinity at Apulum</i>	527
CSABA SZABÓ, Notes on a new <i>Salariarius</i> from Apulum <i>Note asupra unui nou salariarius de la Apulum</i>	533
NICOLAE GUDEA, Inscriptiones Tegularum Legionis XIII Geminae 1. Tipologia ștampilelor pe țigle și cărămizi descoperite în castru <i>Inscriptiones Tegularum Legionis XIII Geminae 1. Tiles and Brick Stamps discovered in the Camp – a Typology.</i>	545
MONICA URSU, CLAUDIU TĂNĂSELIA, SERGIU CADAR, MIRCEA CHINTOANU, NICOLAE HAR, DAN ANGHEL, ANCA TIMOFAN, GEORGE BOUNEGRU, Studiu cu privire la compoziția și proveniența mortarelor cu lianți minerali utilizați la construcția edificiilor antice de la Apulum <i>Study on the Composition and Provenience of Mortars with mineral Cement used in the Construction of antique Buildings at Apulum</i>	561
CĂLIN COSMA, Considerații privind un nou tip de zăbală din secolele VII-VIII descoperit pe teritoriul Transilvaniei și Slovaciei <i>Betrachtungen zu einem neuen Trensentyp aus dem 7.-8. JH., der auf dem Gebiet Siebenbürgens und der Slowakei Entdeckt Wurde</i>	593
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN, O locuință medievală timpurie descoperită în anul 1995 la Alba Iulia "Dealul Furcilor". Câteva considerații privind locuirile medievale timpurii de pe teritoriul orașului Alba Iulia <i>Early Medieval Dwelling found at Alba Iulia "Dealul Furcilor" in 1995. Some Considerations about Early Medieval Settlements on the Territory of Alba Iulia</i>	615
AUREL DRAGOTĂ, Tipologia pandantivelor în formă de semilună <i>Typology of Crescent Shaped Pendants</i>	645

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

RADU CIOBANU, Alix Barbet, <i>Peintures romaines de Tunisie</i> , ed. Picard, Paris, 2013, 336 pag., 466 fig. alb-negru și color.....	669
RADU CIOBANU, <i>Jupiter on Your Side – Gods and Humans in Antiquity in the Lower Danube Area</i> (Accompanying publication for the thematic exhibitions in Bucharest, Alba Iulia and Constanța: may – september 2013; editor Cristina Georgeta Alexandrescu) Bucharest, 2013, 295 pag., 163 ilustrații alb-negru - text, 149 ilustrații color – catalog.....	675
Lista autorilor.....	681
Indice de autori (2004-2013).....	685

TABVLA GRATVLATORIA

SOTE ANGELESKI – Cluj-Napoca
DAN ANGHEL - Alba Iulia
OLE CHRISTIAN ASLAKSEN - Gothenburg
TIBERIUS BADER - Hemmingen
JOZEF BÁTORA - Bratislava
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN - Zalău
RADU BĂJENARU - București
GABRIEL BĂLAN - Alba Iulia
IOAN BEJINARIU - Zalău
CORNELIU BELDIMAN - București
SÁNDOR BERECKI - Târgu Mureș
KATALIN T. BIRÓ - Budapest
WOJCIECH BLAJER - Krakow
NECULAI BOLOHAN - Iași
NIKOLAUS BOROFFKA - Berlin
RODICA BOROFFKA - Berlin
GEORGE BOUNEGRU - Alba Iulia
BJÖRN BRIEWIG - Berlin
VASILE BUDUI - Suceava
RALUCA BURLACU-TIMOFTE - Cluj-Napoca
DAN-LUCIAN BUZEA - Sfântu Gheorghe
SERGIU CADAR - Cluj-Napoca
MIRCEA CHINTOANU - Cluj-Napoca
DANIELA CIUGUDEAN – Alba Iulia
BEATRICE CIUTĂ - Alba Iulia
MARIUS CIUTĂ - Alba Iulia
SORIN COLESNIUC - Mangalia
CĂLIN COSMA - Cluj-Napoca
GABRIEL CRĂCIUNESCU - Drobeta Turnu-Severin
JANOS DÁNI - Debrecen
WOLFGANG DAVID - München

MIREILLE DAVID-ELBIALI - Geneva
VALENTIN DELEANU - Alba Iulia
LAURA DIETRICH - Berlin
AUREL DRAGOTĂ - Sibiu
FLORIN DRAȘOVEAN - Timișoara
CORNELIU GAIU - Bistrița
ERWIN GÁLL - București
CLAUDIA GERLING - Berlin
ROBERT GINDELE - Satu Mare
ADRIAN GLIGOR - București
BLAGOJE GOVEDARICA - Berlin
HASKEL GREENFIELD - Winnipeg
NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca
SVEND HANSEN - Berlin
NICOLAE HAR - Cluj-Napoca
VOLKER HEYD - Bristol
TÜNDE HORVÁTH - Budapest
CONSTANTIN INEL - Alba Iulia
CAROL KÁCSO - Baia Mare
ELKE KAISER - Berlin
TOBIAS L. KIENLIN - Köln
VALERIU KAVRUK - Sfântu Gheorghe
ÁGNES KIRÁLY - Miskolc
JUDIT KOÓS - Miskolc
GABRIELLA KULCSÁR - Budapest
ILIE LASCU - Alba Iulia
ATTILA LÁSZLÓ - Iași
GHEORGHE LAZAROVICI – Cluj-Napoca
CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI - Iași
ADRIAN LUCA - Sibiu
SABIN ADRIAN LUCA - Sibiu
JOSEPH MARAN - Heidelberg
FLORENTINA MARȚIȘ - Timișoara
SASCHA MAUEL - Thessaloniki
FLORIN MĂRGINEAN - Arad

ZSOLT MOLNÁR-KOVÁCS - Cluj-Napoca
LIVIU MARTA - Satu Mare
TEODOR MUNTEAN - Iași
JÓSZEF GÁBOR-NAGY - Cluj-Napoca
RITA NÉMETH - Târgu Mureș
BIANKA NESSEL - Heidelberg
BOGDAN PETRU NICULICĂ - Suceava
ANCA NIȚOI - Sibiu
JOHN O'SHEA - Michigan
RADU OTA - Alba Iulia
NONA PALINCAȘ - București
CHRISTOPHER PARE - Mainz
JAROSLAV PEŠKA - Olomouc
RICHARD PETROVSZKY - Speyer
ZENO KARL PINTER - Sibiu
IOAN PISO - Cluj-Napoca
DALIA ANNA POKUTTA - Gothenburg
CRISTIAN I. POPA - Alba Iulia
ANCA-DIANA POPESCU - București
MARCIN S. PRZYBYŁA - Cracow
COLIN P. QUINN - Michigan
SORIN RADU - Sibiu
LORENZ RAHMSTORF - Mainz
MARIUS RÂZA - Alba Iulia
AGATHE REINGRUBER - Berlin
BOTOND REZI - Târgu Mureș
CĂTĂLIN RIȘCUȚA - Deva
GABRIEL TIBERIU RUSTOIU - Alba Iulia
CRISTIAN SCHUSTER - București
VALERIU ȘÎRBU - Brăila
TUDOR SOROCEANU - Berlin
THOMAS STÖLLNER - Bochum
COSMIN I. SUCIU - Timișoara
CSABA SZABÓ - Pécs
ILDIKÓ SZATHMÁRI - Budapest

ZSOLT SZÉKELY - Sfântu Gheorghe
ALEXANDRU SZENTMIKLOSI - Timișoara
DIANA-MARIA SZTANCS - București
JÁNOS GÁBOR TARBAY - Budapest
CLAUDIU TĂNĂSELIA - Cluj-Napoca
BIBA TERŽAN - Ljubljana
PETER THOMAS - Bochum
ANCA TIMOFAN - Alba Iulia
SORIN TINCU – Hunedoara
GEORGE TOMEGEA - Sibiu
ANAMARIA TUDORIE - Sibiu
JAN TUREK - Pilsen
IOAN - MARIAN ȚIPLIC - Sibiu
CLAES UHNÉR - Gothenburg
MONICA URSU - Cluj-Napoca
HELLE VANDKILDE - Aarhus
MAGDOLNA VICZE - Százhalombatta
STEFAN WIRTH - Dijon
MIHAI WITTENBERGER - Cluj-Napoca
VOLKER WOLLMANN - Obrigheim
PETAR ZIDAROV - Sofia

**O LOCUINȚĂ MEDIEVALĂ TIMPURIE DESCOPERITĂ ÎN ANUL 1995
LA ALBA IULIA „DEALUL FURCILOR”.
CÂTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND LOCUIRILE MEDIEVALE
TIMPURI DE PE TERITORIUL ORAȘULUI ALBA IULIA**

Dan BĂCUEȚ-CRIȘAN
Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău

Cuvinte cheie: locuință medievală timpurie, artefacte, cronologie, așezare/așezări, considerații.

Key words: early medieval dwelling, artifacts, chronology, settlement/settlements, considerations.

a. Introducere. Motivație.

Prezentul demers are ca obiectiv principal punerea în circuitul științific a unui complex medieval timpuriu împreună cu inventarul arheologic aferent, iar ca obiectiv secundar formularea unor considerații privind locuirile din perioada medievală timpurie identificate pe teritoriul actual al orașului Alba Iulia.

În anul 1995, la Alba Iulia, pe “Dealul Furcilor” (pl. I/2) au fost efectuate săpături arheologice de salvare în mai multe locații. Rezultatele acestor cercetări au fost prezentate într-un scurt raport de săpătură publicat în anul 1996 și un altul mai extins publicat în anul 1997¹. Aceste rapoarte au vizat vestigiile din epoca romană, cele medievale timpurii fiind doar menționate. Complexul medieval timpuriu pe care dorim să-l prezentăm a fost descoperit în tipul acestor săpături, în imediata vecinătate a intersecției dintre străzile Izvor (nr. 5) și Dealul Furcilor².

¹ Rodean, Ciobanu 1996, p. 3-4; Ciobanu, Rodean 1997, p. 177-196.

² La aceste săpături a participat și subsemnatul, la vremea aceea student al Universității “1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. În momentul participării mele la săpături, colectivul de cercetare a fost alcătuit din domnii R. Ciobanu și N. Rodean cărora le mulțumesc și acum pentru faptul că mi-au permis să prelucrez această locuință medievală timpurie (împreună cu inventarul arheologic aferent) în vederea publicării. La scurt timp după terminarea săpăturilor, am predat spre publicare la revista Apulum un articol despre această locuință, articol care a fost respins, deși nu avea greșeli de natură științifică. Fiind student s-a considerat probabil că nu eram suficient de “copt” pentru un astfel de demers! Prin urmare, locuința cu inventarul său au rămas nepublicate până acum. În anul 2013 am primit din partea domnului dr. H. Ciugudean solicitarea de a relua acest subiect în vederea publicării în revista Apulum, ceea ce și facem cu această ocazie. Mai facem precizarea că toate artefactele medievale timpurii care au fost descoperite în această locuință se află în depozitele Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia.

b. Scurtă prezentare a săpăturii.

În zona respectivă au fost trasate două secțiuni (**pl. II**) cu următoarele caracteristici:

- Secțiunea S 10/1995 cu dimensiunile de 24 X 2 m (ulterior prelungită cu 0,50 m).
- Secțiunea S11/1995 cu dimensiunile de 24 x 2 m.

Situația stratigrafică era identică în ambele unități de cercetare: 0 - 0,10 m humus, - 0,10 - 0,30/0, 35 m strat modern, - 0,30/0, 35 - 0,75 m strat roman, de la -0,75 m steril arheologic. Între stratul modern și cel roman au apărut sporadic fragmente ceramice medievale timpurii, dar nu a fost sesizat un strat compact de locuire aparținând acestei epoci.

c. Descrierea locuinței.

Fragmente ceramice medievale timpurii au apărut în ambele unități de cercetare arheologică, însă singurul complex din această epocă a fost o locuință (B/1995) de tip adâncit care a fost dezvelită parțial (**pl. II**).

Locuința B/1995 (**pl. III**) a fost identificată în secțiunea S. 10/1995³ între m. 20 și m 24, 5 și conturată la adâncimea de 0,30 - 0,35 m. Deși nu a fost dezvelită în totalitate, porțiunea cercetată indică faptul că este o locuință de tip adâncit, rectangulară cu colțurile rotunjite. Complexul a fost săpat în nivelul roman, fundul acestuia adâncindu-se până la 0,95 - 1,00 m. În dreptul m 22, în exteriorul gropii locuinței a fost surprinsă o groapă de stâlp care făcea parte din scheletul de lemn al construcției.

Instalația de foc a locuinței consta într-o vatră din lut fățuit (formă ovală, semialbiată) amenajată pe un pat din pietre de râu. Vatra a fost distrusă din vechime deoarece o porțiune a vetrei a fost surprinsă la m 22-23 (spre centrul construcției, la adâncimea de 0,45 m), iar o altă porțiune a fost descoperită spre margine la m 24 (adâncimea de 0,44 m). Porțiunea de vatră descoperită la m 22-23 era aruncată într-o groapă de formă ovală cu dimensiunile de 2 x 1,80 m, care conținea cenușă, oase de animale și fragmente ceramice. Această groapă se adâncea până la 1,50 m față de nivelul actual de călcare și probabil că aparținea de instalația de încălzit a locuinței ca groapă de deservire.

d. Inventarul arheologic din locuință.

Majoritatea inventarului arheologic descoperit în această locuință este constituit din ceramică, situație caracteristică de altfel complexelor medievale timpurii. Alături de ceramica majoritară au fost descoperite și alte categorii de artefacte confecționate din fier, os, lut și piatră.

³ Ciobanu, Rodean 1997, p. 185, Fig. 3.

Deși nu au fost descoperite vase ceramice întregi, pe baza fragmentelor recoltate am putut identifica următoarele forme ceramice: oala fără toarte, strachina și cana/paharul.

Oala fără toarte (pl. IV, V/2-3, VI, VII, VIII, IX, X/1).

Oalele fără toarte au fost modelate *la roata înceată* (majoritatea) sau *la roata rapidă* (câteva). Vasele au gâtul scurt, umerii ușor arcuiți sau puternic bombați. Gura are buza evazată, tăiată drept, oblic sau rotunjită. Unele exemplare prezintă pe buză (în interior) o șanțuire pentru fixarea capacului.

Pasta este bine frământată, arsă oxidant în majoritatea cazurilor, mai rar reducător. Culoarea ceramicii variază de la portocaliu-cărămiziu spre brun-cărămiziu și brun-cenușiu. Ca degresant s-a utilizat nisip fin cu paiete de mică sau nisip cu bob mărunț și paiete de mică.

Decorul a fost realizat prin incizare sau prin imprimare în pasta moale. Ornamentele incizate sunt bogate și variate: linii orizontale paralele ce acoperă tot corpul vasului până spre fund, benzi paralele de linii în val, benzi paralele de linii în val asociate cu linii drepte paralele orizontale, incizii scurte (practice cu unghia sau cu un instrument ascuțit) plasate pe gât. Decorul realizat prin imprimare constă în șiruri orizontale paralele de mici impresiuni realizate cu roțița zimțată.

Strachina (pl. XI/1).

A fost descoperit un singur fragment ceramic. Provine de la o strachină de culoare brun-cărămizie lucrată la roata înceată dintr-o pastă degresată cu nisip și paiete de mică. Are buza arcuită spre interior și tăiată oblic. Sub buză a fost decorată cu o linie dreaptă realizată prin incizare în pasta moale.

Cana/Paharul (pl. V/1).

Această formă ceramică este reprezentată printr-un singur fragment dintr-o cană/pahar de culoare cărămizie. A fost lucrată la roata înceată dintr-o pastă degresată cu nisip și paiete de mică. Are buza ușor înclinată spre exterior și tăiată drept. Nu este decorată.

Alte categorii de artefacte.

În locuință au fost descoperite la adâncimea de 0,55 m două *fusaiole din lut* (pl. XI/2-4), la adâncimea de 0,90 m un fragment de *ac din os* (pl. XI/6), iar la adâncimea de 0,62 m o *râșniță* de formă ovală confecționată dintr-o bucată de gresie.

Inventarul locuinței este îmbogățit prin prezența câtorva piese de metal: fragmente din lama unui *cuțit din fier* și o *ureche din fier* (pl. XI/5) de la o căldare sau găleată.

e. Încadrarea cronologică a locuinței.

Din anul 1995 și până în prezent, la Alba Iulia pe “Dealul Furcilor” au mai fost evidențiate și alte descoperiri medievale timpurii⁴. Au mai fost descoperite urme de locuire medievale timpurii pe str. Izvor în anul 2005 (vestigii datate în sec. X-XI)⁵ și pe str. N. Labiș în anul 2006 (vestigii datate în sec. X-XI)⁶. Tot pe “Dealul Furcilor” au fost identificate și vestigii medievale timpurii cu caracter funerar, adică un mormânt de inhumație descoperit în zona Antenei de Retransmisie Orange, mormânt datat în linii mari în sec. XI⁷.

În rapoartele de săpătură publicate în anii 1996 și 1997, locuința medievală timpurie care face obiectul prezentului demers a fost datată în sec. X-XI și ulterior în sec. XI-XII⁸.

Pentru a putea stabili cronologia acestei locuințe trebuie să avem în vedere caracteristicile sale constructive și caracteristicile categoriilor de artefacte din inventarul acesteia. Cele mai apropiate analogii trebuie căutate pe teritoriul orașului Alba Iulia, comparându-le pe cele de aici cu descoperirile medievale timpurii provenite din alte locații cercetate și publicate.

Instalațiile de foc de acest tip nu sunt o apariție neobișnuită în peisajul arheologic medieval timpuriu din Transilvania. Spre exemplu, în spațiul nord-vestic al României, în Depresiunea Silvaniei, vetre din lut fățuit amenajate pe pat din pietre de râu au fost identificate în contexte arheologice databile în sec. VII-IX⁹.

Din păcate, din cantitatea de ceramică medievală timpurie descoperită la Alba Iulia în așezări sau cimitire, foarte puține vase au fost publicate. Datorită acestei situații avem la dispoziție un lot restrâns de exemplare la care ne putem raporta și pe care le putem compara cu ceramica descoperită în locuința pe care o analizăm acum.

În contexte funerare, analogii formale (în special în ceea ce privește caracteristica gurii și a buzei) și ornamentale constatăm în cazul unor vase ceramice descoperite în cimitirul din sec. X-XI¹⁰ de la Alba Iulia “Str.

⁴ Dragotă 2006, p. 133, 135.

⁵ Ciută 2006, p. 65-66.

⁶ Inel 2007, p. 61.

⁷ Ciobanu 2004, p. 25-26.

⁸ Rodean, Ciobanu 1996, p. 4; Ciobanu, Rodean 1997, p. 185.

⁹ Băcueț-Crișan 2007, p. 21; Băcueț-Crișan *et alii* 2009, Pl. 108-109, 112.

¹⁰ Dragotă *et alii* 2009, p. 120. Vasul din locuința redat în planșa VIII prezintă caracteristici formale comune (forma buzei și a corpului, decorul) cu vasul descoperit în mormântul M. 106/107 din cimitirul de la Alba Iulia “Str. Brândușei”.

*Brândușei*¹¹ sau în cel de la Alba Iulia “*Stația de Salvare*” – Faza II¹² datat în a doua jumătate a sec. X-începutul sec. XI¹³.

Analizând complexele de locuit și tipurile de instalații de foc identificate în acestea, am sesizat unele analogii în descoperirile de la Alba Iulia “*Ravelinul Sf. Francisc de Paola*” (datate în sec. X-XII)¹⁴ și de la Alba Iulia “*Palatal Episcopal*”¹⁵.

Raportându-ne la spațiul transilvănean, pentru oalele fără toarte descoperite în locuință constatăm analogii în situri databile în sec. IX/X-XI, cum sunt cele de la Cluj-Napoca “*Str. Gen. T. Moșoiu*”¹⁶, Cosniciu de Jos “*Ciuntă*”¹⁷, Zalău “*Valea Miței-Școala veche*”¹⁸, Aghireș “*Sub pășune*”¹⁹, Dăbâca²⁰, Cluj-Mănăștur²¹, Biharea²² etc.

Strachina din locuința supusă analizei nu este un exemplar singular deoarece acest tip de strachină cu buza arcuită spre interior a mai fost descoperit și în alte situri din Transilvania și nu numai: de ex. Cluj-Manăștur²³, Bucov “*Rotari*”²⁴ sau Capidava²⁵.

Vase cu dimensiuni reduse (concepute pentru băut și având rolul de căni/pahare) au fost descoperite atât în cimitire, cum sunt cele de la Alba Iulia “*Stația de Salvare*” – Faza I²⁶, Alba Iulia “*Stația de Salvare*” – Faza II²⁷, Orăștie “*Dealul Pemilor X2*”²⁸, cât și în așezări, cea de la Zalău “*Valea Mâții*”²⁹ spre exemplu.

Referitor la urechea din fier de la găleată/căldare descoperită în locuință, cercetările arheologice au evidențiat astfel de artefacte atât în contexte de locuire cât și în contexte funerare.

¹¹ Dragotă 2006, Pl. V, VII; Dragotă *et alii* 2009, Pl. 18, 45, 76.

¹² Ciugudean 2007, Pl. IX/1, Pl. X/1.

¹³ Ciugudean 2011, p. 127.

¹⁴ Anghel 1968, p. 480, Fig. 4-5.

¹⁵ Marcu Istrate 2008, Pl. 129-131.

¹⁶ Cosma 2011, Pl. 44/191.

¹⁷ Băcuet-Crișan, Pripon 2008, Pl. III, IV, V, VII.

¹⁸ Băcuet-Crișan *et alii* 2009, Pl. 15.

¹⁹ Băcuet-Crișan *et alii* 2009, Pl. 219, Pl. 262/5.

²⁰ Pascu *et alii* 1968, Pl. IV-V.

²¹ Iambor, Matei 1979, Pl. III-IV; Iambor, Matei 1981, Pl. II-III.

²² Dumitrașcu 1994, Pl. CXVIII.

²³ Iambor, Matei 1979, Pl. III/17.

²⁴ Comșa 1978, Fig. 75/2.

²⁵ Florescu *et alii* 1958, Fig. 96-97.

²⁶ Ciugudean 2007, Pl. VII/1, 6.

²⁷ Ciugudean 2007, Pl. IX/3-4, Pl. X/4.

²⁸ Țiplic, Pinter 2007, Pl. 4/G. 24, Pl. 8/G.47, Pl. 10/G. 57.

²⁹ Băcuet-Crișan, Băcuet-Crișan 2003, Pl. 58/1.

În nord-vestul României, în necropola tumulară de la Nușfalău au fost descoperite elemente din fier ale unor astfel de găleți³⁰. O descoperire asemănătoare a fost făcută la Biharea "Grădina SA", unde, dintr-o locuință (L. 3/1980) provine toarta și balamaua din fier de la o căldare (?) sau găleată³¹. Artefacte de acest tip au mai fost semnalate în Transilvania în necropola de la Gâmbaș³² și în fortificația de la Dăbâca în incintele I, II și IV³³. În Muntenia avem o astfel de descoperire în necropola de la Obârșia³⁴.

Pentru categoriile de artefacte descoperite în această locuință am sesizat analogii în diverse tipuri de situri (așezări, cimitire, fortificații) care aparțin sec. X-XI. Aceste constatări ne determină să plasăm locuința într-un orizont cronologic asemănător. O datare mai strânsă poate fi sugerată de câteva elemente de inventar:

- prezența în catalogul ornamentelor a șirurilor de impresiuni realizate cu roțița și a inciziilor scurte practicate cu unghia sau cu un instrument ascuțit ar putea exclude o datare în prima jumătate a sec. X.
- datorită prezenței elementelor de decor menționate mai sus, a oalelor fără toarte care au buza mai complex modelată nu excludem posibilitatea unei datări și în sec. XI, cel mai probabil începutul sec. XI.

Coroborând toate datele de mai sus, locuința medievală timpurie B/1995 descoperită în anul 1995 la Alba Iulia "Dealul Furcilor" poate fi atribuită unui moment cronologic care acoperă a doua jumătate a sec. X, probabil și începutul sec. XI³⁵.

f. Câteva considerații privind locuirile medievale timpurii de pe teritoriul orașului Alba Iulia.

Nu mai trebuie să subliniem încă odată importanța complexului obiectiv arheologic de la Alba Iulia în studierea civilizației medievale timpurii din Transilvania, deoarece ea a fost recunoscută deseori în literatura arheologică românească și nu numai. Cu toate acestea, trebuie să atragem și noi atenția la fel

³⁰ Comșa 1961, p. 520-521, Fig. 1/6, Fig. 2/1-4; Cosma 2002, Pl. 159/1, Pl. 160/2-4, Pl. 162/1-2.

³¹ Dumitrașcu 1994, Pl. CXVII/10.

³² Horedt 1958, Fig. 15/10.

³³ Pascu *et alii* 1968, p. 177, Fig. 4/10, 16, Fig. 5/6.

³⁴ Luca, Măndescu 2001, Fig. XXI/4.

³⁵ Dacă toate complexele de locuit identificate la Alba Iulia "Dealul Furcilor" aparțineau unei singure așezări (din care făcea parte și locuința analizată acum), ele ar trebui încadrate în același moment cronologic.

cum au făcut-o și alți colegi cu diverse ocazii³⁶, asupra unor aspecte ale evului mediu timpuriu la Alba Iulia care au fost mai puțin abordate/exploatate/vizate.

Urmărind cu interes evoluția cercetărilor privind perioada medievală timpurie la Alba Iulia se poate constata un mare decalaj între nivelul atins de studierea cimitirelor³⁷ și cel al studierii așezărilor, fapt care a dus la următoarea situație:

- cercetarea evului mediu timpuriu s-a orientat în principal pe cimitire și aproape deloc spre așezări.
- deși este extrem de interesantă și importantă, puține date au fost publicate despre așezarea cu caracter protourban dezvoltată în incinta castrului roman.
- nu a existat o strategie de cercetare coerentă care să vizeze în paralel și comparativ zonele de locuire și spațiile funerare.
- au existat firave încercări de a identifica așezările corespunzătoare cimitirelor, însă ele nu au fost continuate de studierea aprofundată a inventarelor arheologice descoperite în contextele de locuire.
- chiar dacă nivelul cercetărilor din așezările identificate este unul scăzut, publicarea tuturor rezultatelor obținute până în prezent și coroborarea lor cu cele din cimitire ar duce la o mai bună înțelegere a evoluției habitatului uman de la Alba Iulia în perioada medievală timpurie.

În ton cu cele de mai sus, facem din nou mențiunea că, cu excepția locuinței care face obiectul prezentului demers, toate celelalte complexe de locuit cercetate în diverse puncte la Alba Iulia "*Dealul Furcilor*" sunt și astăzi nepublicate!

Chiar dacă nu s-au derulat pe baza unei strategii generale de cercetare sistematică, săpăturile arheologice efectuate în diverse locații de pe teritoriul actual al orașului Alba Iulia au reliefat urme de locuire databile în mai multe secvențe cronologice ale evului mediu timpuriu. Pe baza descoperirilor arheologice cunoscute în literatura de specialitate încercăm să grupăm vestigiile și să schițăm³⁸ un tablou general al zonelor locuite în evul mediu timpuriu la Alba Iulia (**pl. XII**)³⁹:

³⁶ Curta 2002, p. 276; Dragotă 2006, p. 133; Marcu Istrate 2010, p. 263.

³⁷ Remarcăm aici contribuțiile domnului dr. A. Dragotă, rezultatele cercetărilor proprii sau mai vechi fiind publicate în mai multe studii și volume monografice (ex. Dragotă 2006; Dragotă *et alii* 2009). De asemenea, trebuie să menționăm aici contribuția domnului dr. H. Ciugudean care, în calitate de membru în colectivul de cercetare din anii 1981-1985, a publicat cele mai multe date despre cimitirul de la Alba Iulia "*Stația de Salvare*" (campaniile 1981-1985).

³⁸ După cum am mai precizat, inventarele arheologice din majoritatea complexelor cercetate nu au făcut obiectul unor publicări extinse (desenele artefactelor, fotografiile artefactelor, planurile

- *ZONA DE LOCUIRE A. Cetatea Vauban* (Bul. M. Viteazul, Catedrala Romano-Catolică, Palatul Episcopal, Palatul Apor, Univ. „1 Decembrie 1918”, Ravelinul Sf. Francisc de Paola, Str. Monetăriei)⁴⁰.
Cetatea Vauban – Grupa I – urme de locuire din sec. VIII/IX-X
Cetatea Vauban – Grupa II - urme de locuire din sec. X-XII/XIII.
- *ZONA DE LOCUIRE B* (Stadion – urme de locuire din sec. VII-VIII⁴¹).
- *ZONA DE LOCUIRE C* (Str. A. Vlaicu și Bul. Horea – urme de locuire din sec. X⁴²).
- *ZONA DE LOCUIRE D* (Dealul Furcilor – urme de locuire din sec. X-XI și XI-XII)⁴³. Probabil că din această zonă de locuire fac parte și vestigiile arheologice identificate pe Platoul Romanilor - urme de locuire din sec. XI-XII⁴⁴. Nu excludem posibilitatea ca din această zonă de locuire să facă parte și vestigiile identificate pe Str. Cetate - sec. X⁴⁵.
- *ZONA DE LOCUIRE E* (Societatea Monolit – urme de locuire din sec. VII-VIII)⁴⁶.
- *ZONA DE LOCUIRE F* (Cartierul Partoș, lângă firma OGA – urme de locuire din sec. VIII⁴⁷).
- *ZONA DE LOCUIRE G* (Str. Munteniei – urme de locuire din sec. XI-XII⁴⁸).

În aceste zone de locuire au fost cercetate total sau parțial complexe arheologice cu funcționalități diverse având dimensiuni, forme și caracteristici variate (**Tabel 1**).

săpăturilor și planurile complexelor). Prin urmare, neputând efectua o analiză proprie a inventarelor arheologice descoperite în vederea verificării corectitudinii încadrărilor cronologice suntem nevoiți să operăm cu datările propuse de autorii cercetărilor.

³⁹ Pentru a nu îngreuna lectura, zonele au fost notate convențional cu litere.

⁴⁰ Anghel 1968, p. 470; Heitel 1983, p. 446, 448; Heitel, Dan 1986, p. 187-189; Georoceanu *et alii* 1987, p. 201; Haimovici, Blăjan 1989, p. 338, Fig. 2; Marcu Istrate 2008, p. 78-79.

⁴¹ Georoceanu *et alii* 1986, p. 169-175.

⁴² Blăjan 1996, p. 5; Popa *et alii* 2004, p. 211-212.

⁴³ Ciobanu, Rodean 1997, p. 182-183, 184-185; Ciobanu *et alii* 2000, p. 298; Ciută 2006, p. 66; Inel 2007, p. 61.

⁴⁴ Georoceanu *et alii* 1987, p. 198-199.

⁴⁵ Blăjan, Ciobanu 1996, p. 4.

⁴⁶ Moga *et alii* 2005, p. 53.

⁴⁷ Bogdan Cătănicu 1994, p. 2.

⁴⁸ Rusu-Bolindeț *et alii* 2001, p. 25.

TABEL 1	
ZONA DE LOCUIRE	COMPLEXE ARHEOLOGICE
<i>ZONA DE LOCUIRE A</i> <i>Cetatea Vauban. Grupa I</i> Str. M. Viteazul, Catedrala Romano-Catolică, Palatul Episcopal – urme de locuire din sec. VIII/IX-X	Locuințe.
<i>ZONA DE LOCUIRE A</i> <i>Cetatea Vauban. Grupa II</i> Palatul Apor, Univ. „1 Decembrie 1918”, Ravelinul Sf. Francisc de Paola, Str. Monetăriei, Catedrala Romano-Catolică, Palatul Episcopal - urme de locuire din sec. X-XII/XIII	Locuințe.
<i>ZONA DE LOCUIRE B</i> Stadion – urme de locuire din sec. VII-VIII	Locuințe.
<i>ZONA DE LOCUIRE C</i> Str. A. Vlaicu și B-dul. Horea – urme de locuire din sec. X	Str. A Vlaicu. Au fost descoperite numai artefacte fără să fie identificate și complexe arheologice. Bul. Horea. Locuință, groapă, vetre.
<i>ZONA DE LOCUIRE D</i> Dealul Furcilor – urme de locuire din sec. X-XI și XI-XII. Probabil că din această zonă de locuire fac parte și vestigiile arheologice identificate pe Platoului Romanilor - urme de locuire din sec. XI-XII Nu excludem posibilitatea ca din această zonă de locuire să facă parte și vestigiile identificate pe Str. Cetate - sec. X	Locuințe, gropi.
<i>ZONA DE LOCUIRE E</i> SC Monolit SA – urme de locuire din sec. VII-VIII	Locuință.
<i>ZONA DE LOCUIRE F</i> Cartierul Partoș – urme de locuire din sec. VIII	Locuință.
<i>ZONA DE LOCUIRE G</i> Str. Munteniei – urme de locuire din sec. XI-XII	Tipuri de complexe arheologice neprecizate.

Vestigiile arheologice medievale timpurii descoperite în complexele cercetate la Alba Iulia arată faptul că aici s-a locuit în diverse zone în mai multe etape cronologice (**Tabel 2**).

TABEL 2	
ETAPĂ CRONOLOGICĂ	ZONĂ DE LOCUIRE
sec. VII-VIII	B, E
sec. VIII	F
sec. VIII/IX-X	A. Grupa I
sec. X	C, D
sec. X-XI	D
sec. X-XII/XIII	A. Grupa II
sec. XI-XII	D, G

Chiar dacă informațiile oferite de cimitirele medievale timpurii identificate la Alba Iulia au fost intens studiate (cu toate că cel de la Alba Iulia "Stația de Salvare" este încă nepublicat!), nu vom putea înțelege fenomenele și transformările istorice care s-au petrecut la Alba Iulia în perioada medievală timpurie dacă nu vom corobora datele din contextele funerare cu cele (puține de altfel) obținute din așezări.

O încercare timidă de a corela așezările cu cimitirele de pe teritoriul orașului Alba Iulia a aparținut colegului A. Dragotă⁴⁹, însă ea nu a fost suficient de clară și mai ales nu a fost urmată de o extindere a analizei comparative.

Utilizând datele cunoscute până acum și având în vedere etapele cronologice în care se înscriu vestigiile, caracteristicile acestora, locația precum și distanțele dintre zonele ocupate de vestigiile funerare și cele de locuit, propunem o posibilă corelare între așezări și cimitire (**Tabel 3**) cu precizarea că aceasta este corectabilă deoarece se bazează numai pe datele științifice publicate.

TABEL 3	
ZONĂ DE LOCUIRE	CIMITIRE
<i>ZONA DE LOCUIRE A</i> <i>Cetatea Vauban. Grupa I</i> Str. M. Viteazul, Catedrala Romano-Catolică, Palatul Episcopal – urme de locuire din sec. VIII/IX-X.	<i>ZONA FUNERARĂ AA. I</i> a. Stația de Salvare – Faza I b. Ravelinul Sf. Francisc de Paola (mormânt sec. X). c. Catedrala Romano-Catolică (sec.

⁴⁹ Dragotă 2006, p. 133.

	IX-X).
<i>ZONA DE LOCUIRE A</i> <i>Cetatea Vauban. Grupa II</i> Palatul Apor, Lic. Nr. 4/Univ. „1 Decembrie 1918”, Ravelinul Sf. Francisc de Paola, Str. Monetăriei, Catedrala Romano-Catolică, Palatul Episcopal - urme de locuire din sec. X-XII/XIII.	<i>ZONA FUNERARĂ AA. II</i> a. Stația de Salvare – Faza II. b. Catedrala Romano-Catolică (sec. X-XII/XIII).
<i>ZONA DE LOCUIRE B</i> Stadion – urme de locuire din sec. VII-VIII.	<i>ZONA FUNERARĂ BB</i> a. Stația de Salvare – Faza I (mormintele de incinerare din sec. VIII).
<i>ZONA DE LOCUIRE C</i> a. Str. A. Vlaicu – urme de locuire din sec. X. b. B-dul. Horea – urme de locuire din sec. X.	<i>ZONA FUNERARĂ CC</i> a. Cimitirul de la Stația de Salvare – Faza II. b. Cimitirul de pe str. Vânătorilor (sec. XI).
<i>ZONA DE LOCUIRE D</i> a. Dealul Furcilor – urme de locuire din sec. X-XI și XI-XII. b. Probabil că din această zonă de locuire fac parte și vestigiile arheologice identificate pe Platoul Romanilor - urme de locuire din sec. XI-XII. c. Nu excludem posibilitatea ca din această zonă de locuire să facă parte și vestigiile identificate pe Str. Cetate - sec. X	<i>ZONA FUNERARĂ DD</i> a. Str. Brândușei (sec. X-XI). b. Izvorul Împăratului (sec. X). c. Antena de Retransmisie Orange (sec. X/XI).
<i>ZONA DE LOCUIRE E</i> SC Monolit SA – urme de locuire din sec. VII-VIII.	<i>ZONA FUNERARĂ EE</i> ?
<i>ZONA DE LOCUIRE F</i> Cartierul Partoș – urme de locuire din sec. VIII.	<i>ZONA FUNERARĂ FF</i> ?
<i>ZONA DE LOCUIRE G</i> Str. Munteniei – urme de locuire din sec. XI-XII.	<i>ZONA FUNERARĂ GG</i> ?

Cronologia propusă pentru așezările identificate acoperă mai multe etape cronologice. Situația este și mai complexă datorită faptului că în același moment cronologic au fost întemeiate așezări în locații diferite. Existența așezărilor parțial sau total contemporane se datorează unor cauze multiple care nu pot fi suficient înțelese în acest stadiu al cercetărilor. Totuși putem avea în vedere fenomenul de „roire” a comunităților care consta în desprinderea de vatra veche a satului și întemeierea uneia noi într-o altă locație sau existența mai multor comunități cu etnic diferit.

Fiind o problemă complexă, o abordare tranșantă a etnicului comunității/comunităților care au locuit în evul mediu timpuriu pe teritoriul actual al orașului Alba Iulia nu poate fi făcută în aceste rânduri, mai ales că nu dispunem de toate datele arheologice provenite din așezările investigate, în plus ea nu poate fi tratată concret și coerent fără o coroborare cu datele arheologice din contextele funerare.

În urma săpăturilor arheologice efectuate până în prezent la Alba Iulia au fost descoperite artefacte, situații și contexte arheologice deosebite. Fortificația medievală timpurie (împreună cu așezarea cu caracter protourban dezvoltată în interiorul ei) ce ocupa o parte din suprafața castrului Legiunii XIII Gemina trebuie să fi avut un rol important în supravegherea văii Mureșului care a reprezentat dintotdeauna o importantă cale de acces în și dinspre Transilvania.

Pornind de la caracteristicile și cronologia locuinței B/1995 descoperită pe „Dealul Furcilor” am emis câteva considerații privind urmele de locuire din perioada medievală timpurie de la Alba Iulia. Desigur, o astfel de temă de cercetare are multe aspecte care trebuie abordate și aprofundate, în prezentul demers noi ne-am propus doar să creionăm o imagine a stadiului cercetărilor privind așezările medievale timpurii. Această imagine poate fi îmbunătățită substanțial prin prelucrarea tuturor datelor arheologice care nu au fost încă publicate din varii motive.

EARLY MEDIAEVAL DWELLING FOUND AT ALBA IULIA "DEALUL FURCILOR" IN 1995. SOME CONSIDERATIONS ABOUT EARLY MEDIAEVAL SETTLEMENTS ON THE TERRITORY OF ALBA IULIA

SUMMARY

The primary objective of this paper is to present an early medieval feature (dwelling) with associated archaeological inventory and the secondary is to formulate some considerations about early medieval settlements on the territory of the city of Alba Iulia.

In 1995, Alba Iulia on "Dealul Furcilor" (PI. I/2) rescue excavations were conducted in several locations. The results of this research were presented in a brief excavation report published in 1996 and another more extensive one published in 1997.

These reports have covered the remains of the Roman era, the early mediaeval being just mentioned. The early medieval dwelling that we want to present here was discovered in excavations in the vicinity of the intersection of streets Izvor (no. 5) and Dealul Furcilor.

Most archaeological inventory found in this dwelling is made of ceramic, a situation characteristic of other early mediaeval features. Along with ceramics were discovered other artifacts made of iron, bone, clay and stone. Although entire pots were not discovered, using the pottery fragments collected we could identify the following ceramic forms: pot without handles, bowl and mug/cup.

By putting together all the data (characteristics, analogies), the early medieval dwelling B/1995 discovered in 1995 in Alba Iulia "*Dealul Furcilor*" can be dated to the second half of the 10th century, perhaps early 11th century AD.

Based on what is known so far, following the chronology, their characteristics, location and distances between settlements and cemeteries, we propose a possible correlation (**Pl. XII**) between settlements and cemeteries (**Table 3**). Because it is based only on scientific data published to date, this proposal can be corrected in the future.

Based on characteristics of dwelling B/1995 discovered on "*Dealul Furcilor*" we comment on early medieval settlements in Alba Iulia. Of course, such a research topic has many issues to be studied in depth. In this approach we have proposed only to sketch a picture of the state of research on early medieval settlements in Alba Iulia. This image can be improved substantially by processing all archaeological data that have not yet been published for various reasons!

LIST OF PLATES

Pl. I. Location map of Alba Iulia on the Romanian territory (1); Alba Iulia. Location map (X) of the discoveries from „*Dealul Furcilor*”. Str. Izvor (no. 5) (map adapted from *Ciugudean, Pinter, Rustoiu 2006*) (2).

Pl. II. Alba Iulia „*Dealul Furcilor*”. Str. Izvor (no. 5). Plan of the excavations. Location of the features (after *Ciobanu, Rodean 1997*).

Pl. III. Alba Iulia „*Dealul Furcilor*”. Str. Izvor (no. 5). Dwelling B/1995. Plan and profile.

Pl. IV. Alba Iulia „*Dealul Furcilor*”. Str. Izvor (no. 5). Dwelling B/1995. Cooking pots (without handles).

Pl. V. Alba Iulia „*Dealul Furcilor*”. Str. Izvor (no. 5). Dwelling B/1995. Cup (1) and cooking pots (without handles) (2-3).

Pl. VI. Alba Iulia „*Dealul Furcilor*”. Str. Izvor (no. 5). Dwelling B/1995. Cooking pots (without handles).

Pl. VII. Alba Iulia „*Dealul Furcilor*”. Str. Izvor (no. 5). Dwelling B/1995. Cooking pot (without handles).

Pl. VIII. Alba Iulia „*Dealul Furcilor*”. Str. Izvor (no. 5). Dwelling B/1995. Cooking pots (without handles).

Pl. IX. Alba Iulia „*Dealul Furcilor*”. Str. Izvor (no. 5). Dwelling B/1995. Cooking pots (without handles).

Pl. X. Alba Iulia „*Dealul Furcilor*”. Str. Izvor (no. 5). Dwelling B/1995. 1. Cooking pots (without handles); 2. Rim profiles.

Pl. XI. Alba Iulia „Dealul Furcilor”. Str. Izvor (no. 5). Dwelling B/1995. Dish (1), spindle whorls (2-4), iron bucket/cauldron bail (5), bone needle (6).

Pl. XII. Alba Iulia. Early medieval settlements.

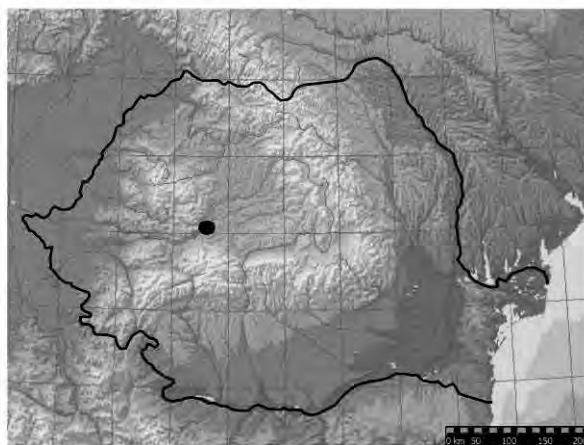
Abrevieri bibliografice

- Anghel 1968 - Gh. Anghel, „Noi descoperiri arheologice în legătură cu așezarea feudală timpurie de la Alba Iulia”, *Apulum*, VII, 1968, I, p. 469-482.
- Băcuet-Crișan, Băcuet-Crișan 2003
- Sanda Băcuet-Crișan, D. Băcuet-Crișan, *Cercetări arheologice pe teritoriul orașului Zalău. Descoperirile neo-eneolitice și medievale timpurii (sec. VII-XI)*, Zalău, 2003.
- Băcuet-Crișan 2007
- D. Băcuet-Crișan, *Așezările din secolele VII-IX de pe cursul superior și mijlociu al râurilor Barcău și Crasna*, Cluj-Napoca, 2007.
- Băcuet-Crișan, Pripon 2008
- D. Băcuet-Crișan, Pripon Emanoil, “Ceramica medievală timpurie de la Cosniciu de Jos (județul Sălaj)”, *Vasaria Medievalia*, I, 2008, p. 141-154.
- Băcuet-Crișan et alii 2009
- D. Băcuet-Crișan et alii, *Cercetări arheologice preventive pe traseul șoselei ocolitoare a municipiului Zalău*, Cluj-Napoca, 2009.
- Blăjan 1996 - M. Blăjan, „Alba Iulia - Str. M. Viteazul”, *CCA. Campania 1995*, 1996, p. 4.
- Blăjan, Ciobanu 1996
- M. Blăjan, „Alba Iulia - Str. Cetate”, *CCA. Campania 1995*, 1996, p. 4.
- Bogdan Cătănicu 1994
- I. Bogdan Cătănicu, „Alba Iulia - Orașul roman Apulum (Colonia Aurelia Apulensis, Sectorul de sud)”, *CCA. Campania 1993*, 1994, p. 2.
- Ciobanu, Rodean 1997
- R. Ciobanu, N. Rodean, „Raport preliminar privind cercetările arheologice de salvare din Dealul Furcilor - Alba Iulia”, *Apulum*, XXXIV, 1997, p. 177-196.
- Ciobanu et alii 2000
- R. Ciobanu et alii, „Raport privind cercetările arheologice de salvare din Dealul Furcilor și str. Arhim. Iuliu Hossu (Brândușei) - Alba Iulia. Campaniile 1996-1999 (2)”, *Apulum*, XXXVII, 2000, I, p. 293-339.
- Ciobanu 2004 - R. Ciobanu, „Alba Iulia - Dealul Furcilor (Podei). Întreprinderea Apulum SA Alba Iulia”, *CCA. Campania 2003*, 2004, p. 25-26.
- Ciugudean, Pinter, Rustoiu 2006
- H. Ciugudean, Z. K. Pinter, G. T. Rustoiu (Editori), *Habitat-Religie-Etnicitate: descoperiri arheologice din secolele IX-XI în Transilvania. Catalog de expoziție*, Alba Iulia, 2006.

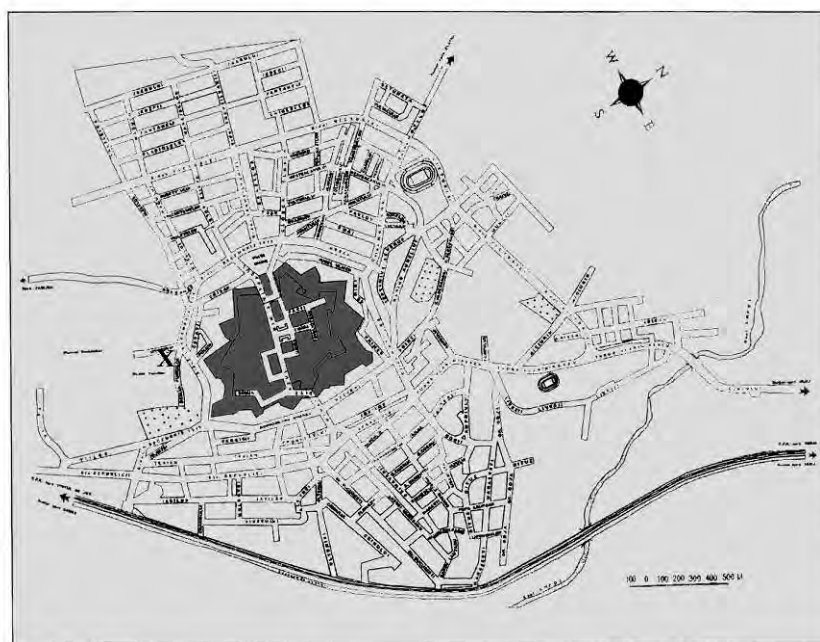
- Ciugudean 2007 - H. Ciugudean, "Pottery offerings in the early Middle Age cemetery of Alba Iulia – Stația de Salvare", C. Cosma (Editor), *Funerary offerings and votive depositions in Europe's 1st millenium A. D. Cultural artefacts and local identities*, Cluj-Napoca, 2007, p. 243-262.
- Ciugudean 2011 - H. Ciugudean, „Alba Iulia – Stația de Salvare”, în A. Dragotă, G. T. Rustoiu, M. Drîmbărean (Eds.), *Valori ale patrimoniului românesc. Podoabe și accesorii vestimentare din secolele X-XI*, Alba Iulia, 2011, p. 115-137.
- Ciută 2006 - M. Ciută, „Alba Iulia - Dealul Furcilor, Str. Izvor (proprietatea SC Andreeas Company SA)”, *CCA. Campania 2005*, 2006, p. 64-66.
- Curta 2002 - Fl. Curta, „Transilvania în jurul anului 1000”, *Ephemeris Napocensis*, XII, 2002, p. 267-288.
- Comșa 1961 - M. Comșa, „Săpăturile de la Nușfalău”, *Materiale și cercetări arheologice*, 1961, p. 519-528.
- Comșa 1978 - M. Comșa, *Cultura materială veche românească (așezările din secolele VIII-X de la Bucov-Ploiești)*, București, 1978.
- Cosma 2002 - C. Cosma, *Vestul și nord-vestul României în secolele VIII-X d. H.*, Cluj-Napoca, 2002.
- Cosma 2011 - C. Cosma, *Funerary pottery in Transilvania of the 7th-10th centuries*, Cluj-Napoca, 2011.
- Dragotă 2006 - A. Dragotă, *Aspecte de multiculturalitate spirituală. Rit și ritual funerar în Transilvania și în Europa Centrală și de Sud-Est (sec. IX-XI)*, Alba Iulia, 2006.
- Dragotă et alii 2009 - A. Dragotă et alii, *Necropola medievală timpurie de la Alba Iulia-Str. Brândușei. Cercetările arheologice din anii 1997-2008*, Alba Iulia, 2009.
- Dumitrașcu 1994 - S. Dumitrașcu, *Biharea. Săpături arheologice (1973-1980)*, vol. I, Oradea, 1994.
- Florescu et alii 1958 - Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava*, I, București, 1958.
- Georoceanu et alii 1986 - P. Georoceanu, M. Blăjan, C. Lisovschi, M. Georoceanu, „Studiul faunei din locuințele prefeudale (sec. VII-VIII e. n.) de la Alba Iulia”, *Apulum*, XXIII, 1986, p. 169-185.
- Georoceanu et alii 1987 - P. Georoceanu M. Blăjan, C. Lisovschi, M. Georoceanu, „Studiul faunei din locuințele feudale timpurii de la Alba Iulia”, *Apulum*, XXIV, 1987, p. 197-209.
- Haimovici, Blăjan 1989 - S. Haimovici, M. Blăjan, „Studiul faunei din locuințele prefeudale descoperite la Alba Iulia”, *Apulum*, XXVI, 1989, p. 335-346.
- Heitel 1983 - R. Heitel, „Săpăturile arheologice din așezarea de la Alba Iulia”, *Materiale și cercetări arheologice. A XV-a Sesiune anuală de rapoarte. Brașov 1981*, București, 1983, p. 446-448.

- Heitel, Dan 1986
- R. Heitel, O. Dan, „Cercetările arheologice efectuate la Alba Iulia punctul Monetăria și Sebeș-Alba”, *CCA (XVI. Brașov 1982)*, 1986, p. 187-189.
- Horedt 1958
- K. Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV-XIII*, București, 1958.
- Iambor, Matei 1979
- P. Iambor, Șt. Matei, „Incinta fortificată de la Cluj-Mănăstur (sec. IX-XIV)”, *AMN*, XVI, 1979, p. 599-620.
- Iambor, Matei 1981
- P. Iambor, Șt. Matei, A. Halasu, „Considerații privind raportul cronologic dintre așezarea și cimitirul de la Cluj-Mănăstur”, *AMN*, XVIII, 1981, p. 129-150.
- Inel 2007
- C. Inel, „Alba Iulia - Dealul Furcilor (proprietatea Elena Dora Rus, Str. N. Labiș f. N)”, *CCA. Campania 2006, 2007*, p. 61-62.
- Luca, Măndescu 2001
- C. Luca, D. Măndescu, *Rituri și ritualuri funerare în spațiul extracarpatic în secolele VIII-X*, Brăila, 2001.
- Marcu Istrate 2008
- D. Marcu Istrate, *Catedrala romano-catolică „Sfântul Mihail” și Palatul Episcopal din Alba Iulia. Cercetări arheologice (2000-2002)*, Alba Iulia, 2008.
- Marcu Istrate 2010
- D. Marcu Istrate, „Cetatea Alba Iulia. Scurt istoric și stadiul cercetărilor”, în I. A. Pop, J. Nicolae, O. Panaite (Editori), *Sfântul Ierotei Episcop de Alba Iulia*, Alba Iulia, 2010, p. 239-271.
- Moga et alii 2005
- V. Moga, H. Ciugudean, R. Ciobanu, A. Dragotă, C. Inel, M. Drîmbărean, C. Plantos, I. Lascu, R. Ota „Alba Iulia - Societatea Monolit”, *CCA. Campania 2004, 2005*, p. 51-53.
- Pascu et alii 1968
- Șt. Pascu, M. Rusu, P. Iambor, N. Edroiu, P. Gyulai, V. Wollmann, „Cetatea Dăbâca”, *AMN*, V, 1968, p. 153-202.
- Popa et alii 2004
- C. I. Popa, P. Mihai, G. Bounegru, „Raport asupra săpăturii de salvare de la Alba Iulia B-dul Horea, nr. 22”, *Patrimonium Apulense*, IV, 2004, p. 207-216.
- Rodean, Ciobanu 1996
- N. Rodean, R. Ciobanu, „Alba Iulia – Dealul Furcilor”, *CCA. Campania 1995, 1996*, p. 3-4.
- Rusu-Bolindeț et alii 2001
- V. Rusu-Bolindeț, C. Ilea, T. Volkens, „Alba Iulia - Str. Munteniei, nr. 15-17, Sediul guvernatorului consular al celor trei Dacii”, *CCA. Campania 2000, 2001*, p. 25-26.
- Țiplic, Pinter 2007

- M. Țiplic, Z. K. Pinter, „Early medieval necropolis from Orăștie – Dealul Pemilor X2. Aspects of funeral ritual”, C. Cosma (Eds.), *Funerary offerings and votive depositions in Europe's 1st millenium A. D. Cultural artefacts and local identities*, Cluj-Napoca, 2007, p. 263-273.

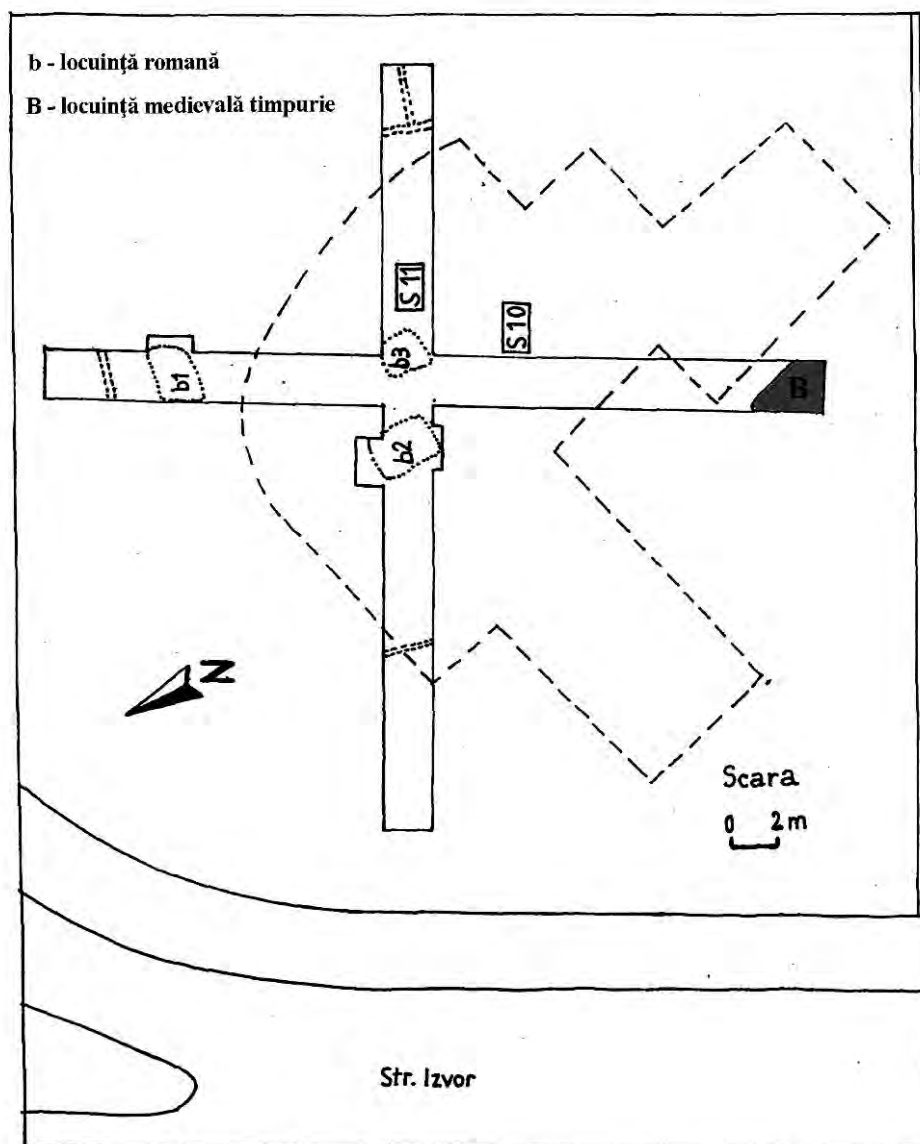

1

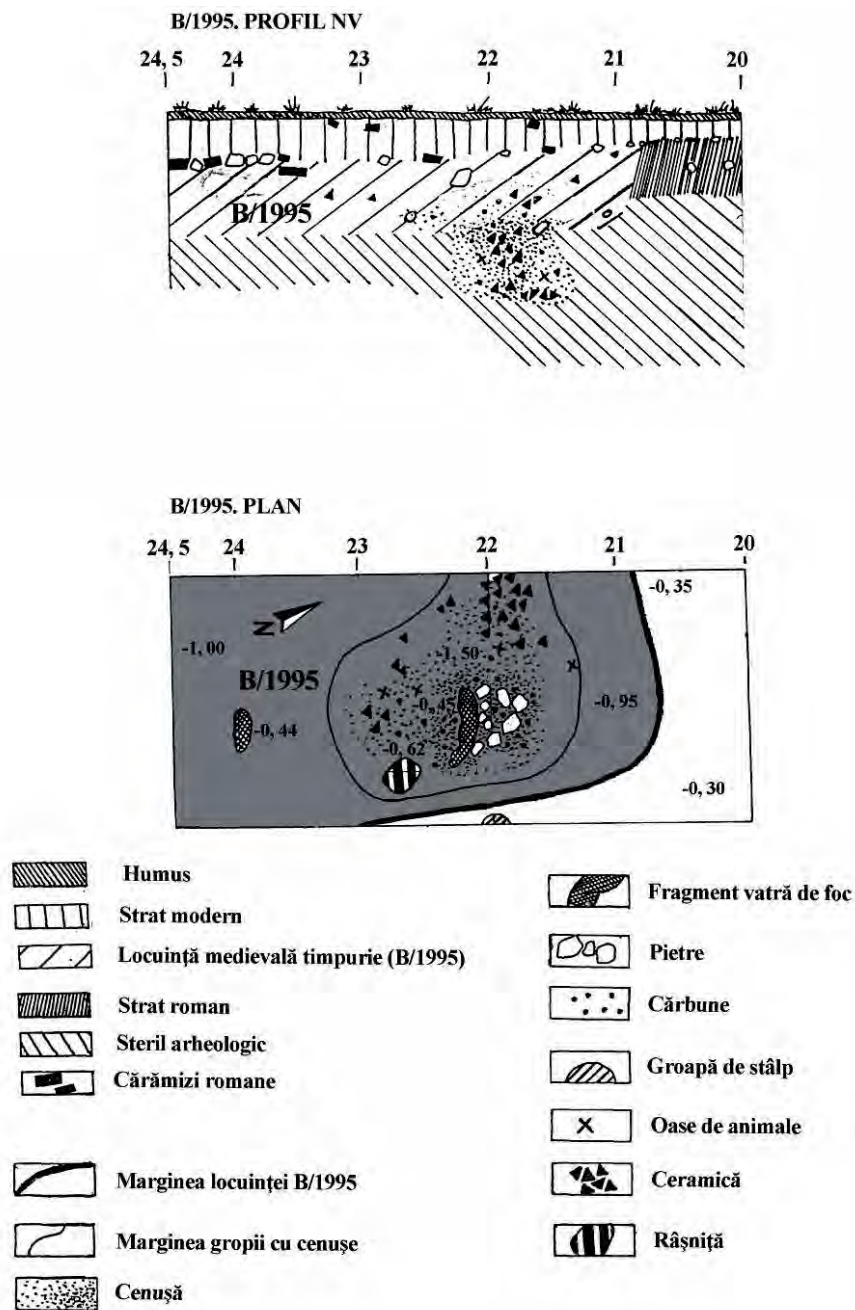

2

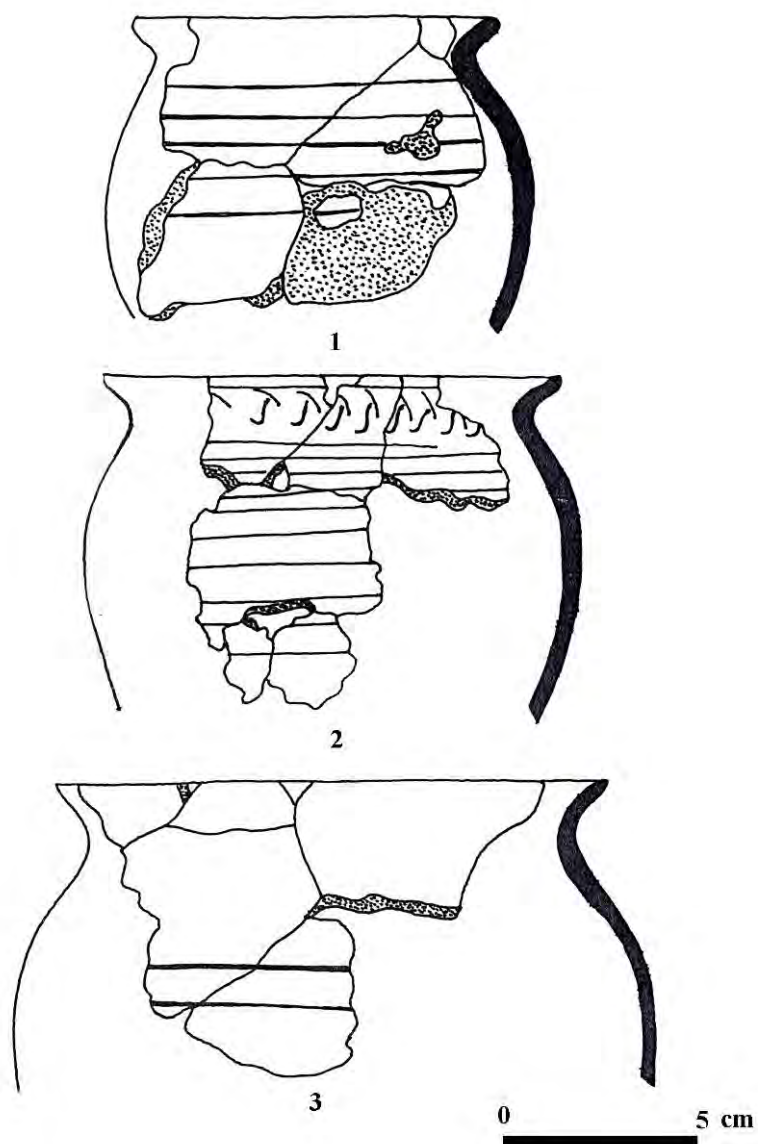
Pl. I. Dispunerea orașului Alba Iulia pe teritoriul României (1); Harta orașului Alba Iulia cu localizarea (X) zonei cercetate pe „Dealul Furcilor”, Str. Izvor (nr. 5) (prelucrare și adaptare hartă după Ciugudean, Pinter, Rustoiu 2006) (2).

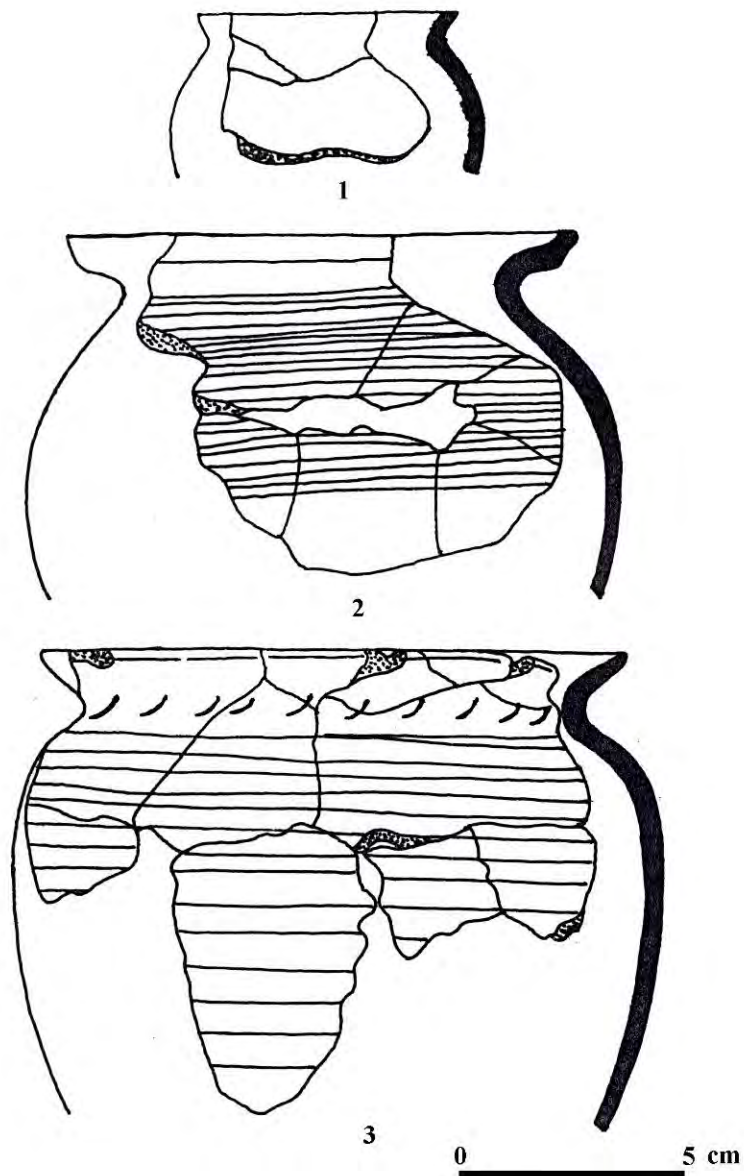
Pl. II. Alba Iulia „Dealul Furcilor”. Str. Izvor (nr. 5). Dispunerea unităților de cercetare arheologică (după Ciobanu, Rodean 1997).

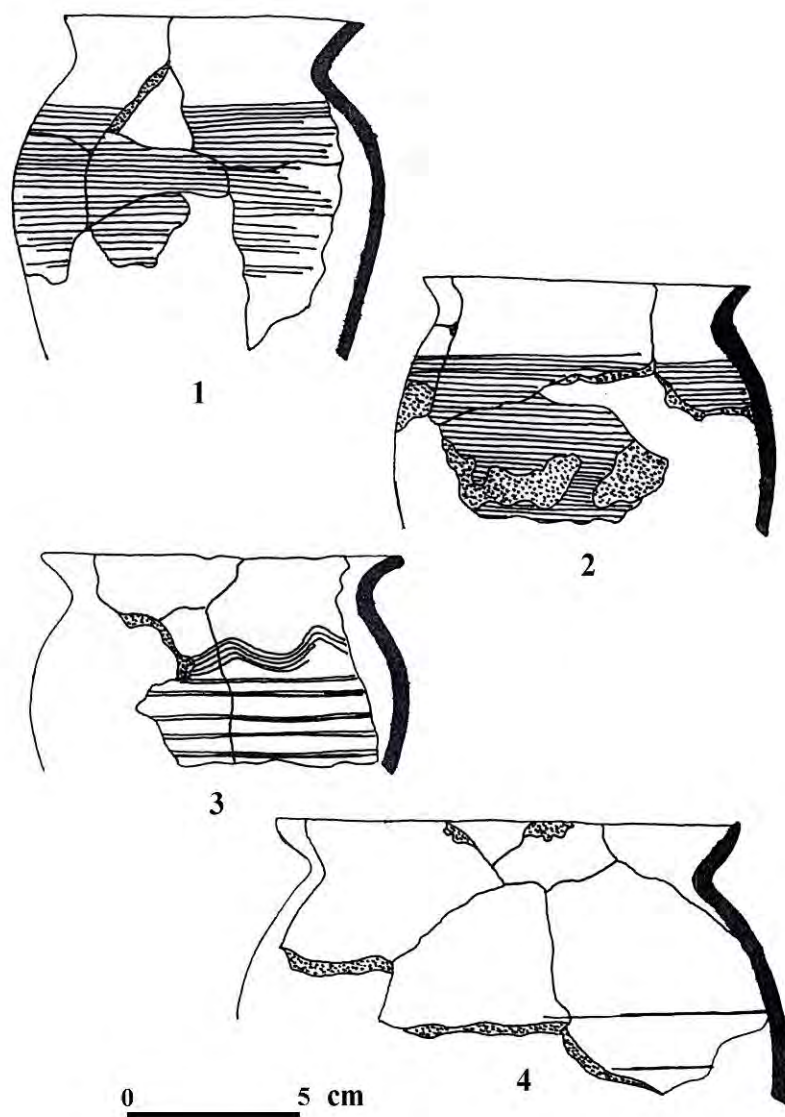
Pl. III. Alba Iulia „Dealul Furcilor”. Str. Izvor (nr. 5). Locuința B/1995. Plan și profil.

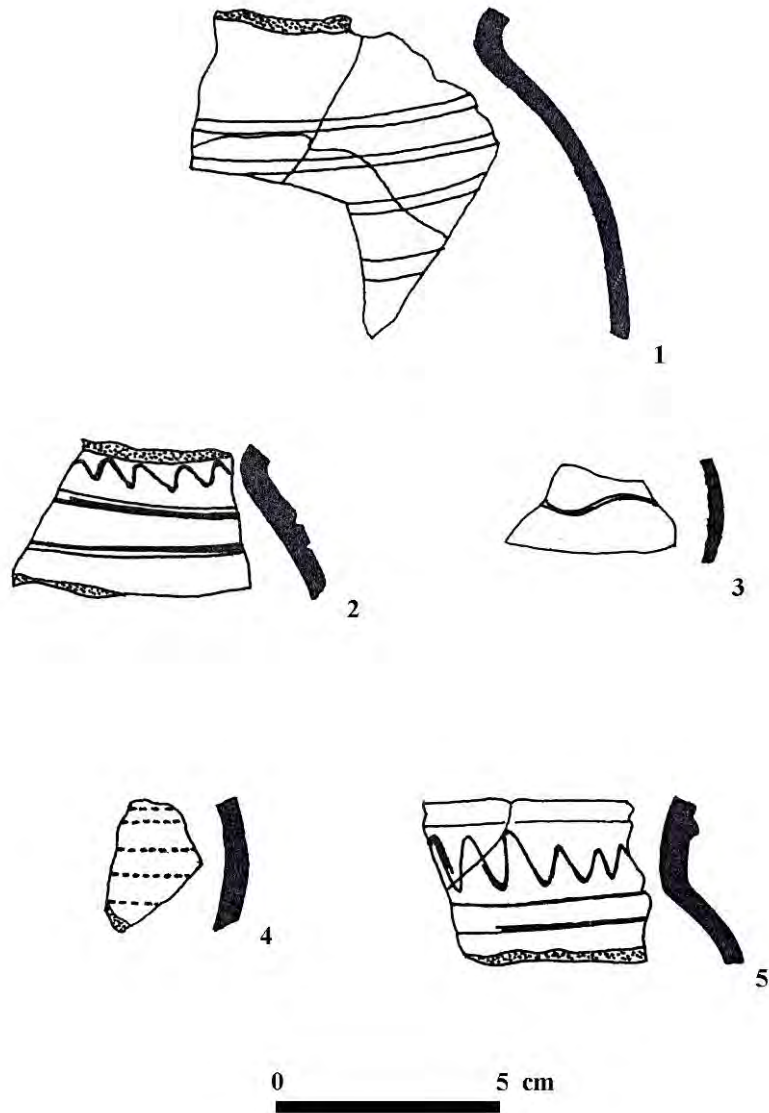
Pl. IV. Alba Iulia „Dealul Furcilor”. Str. Izvor (nr. 5). Locuința B/1995. Oale fără toarte.

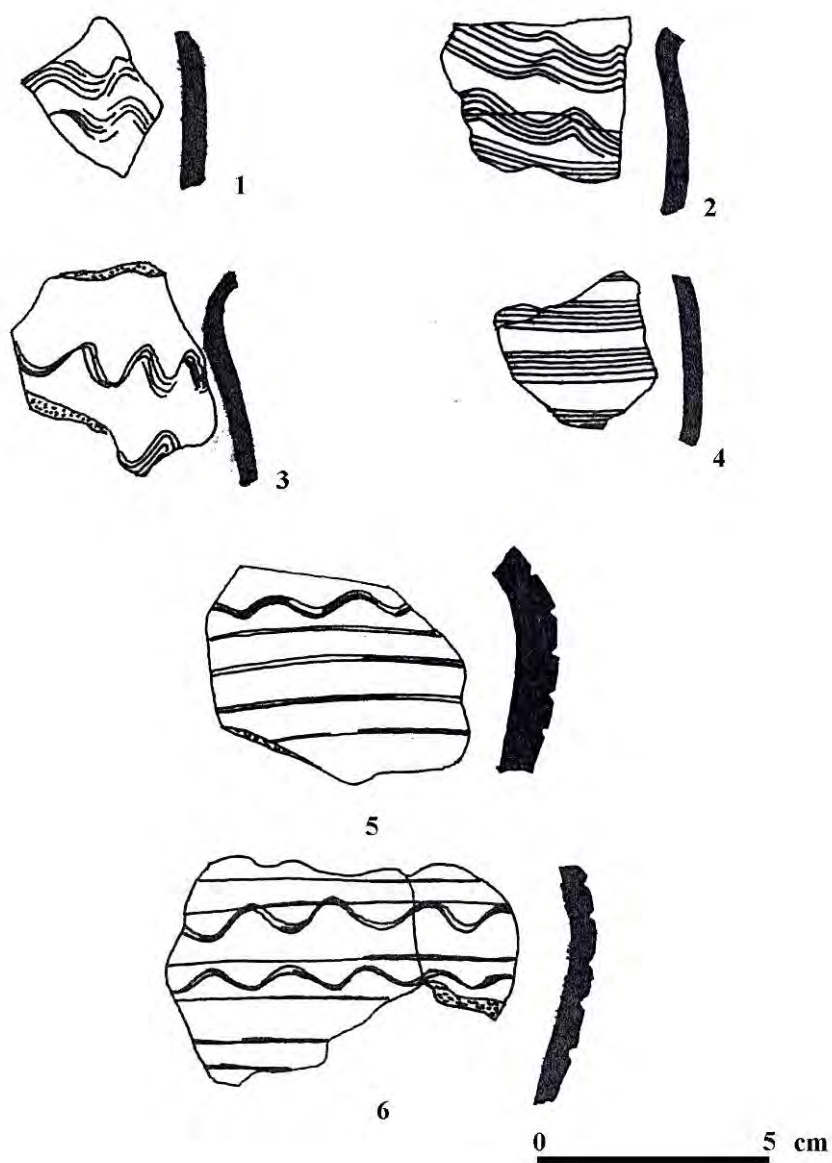
Pl. V. Alba Iulia „Dealul Furcilor”. Str. Izvor (nr. 5). Locuința B/1995. Cană/cupă (1) și oale fără toarte (2-3).

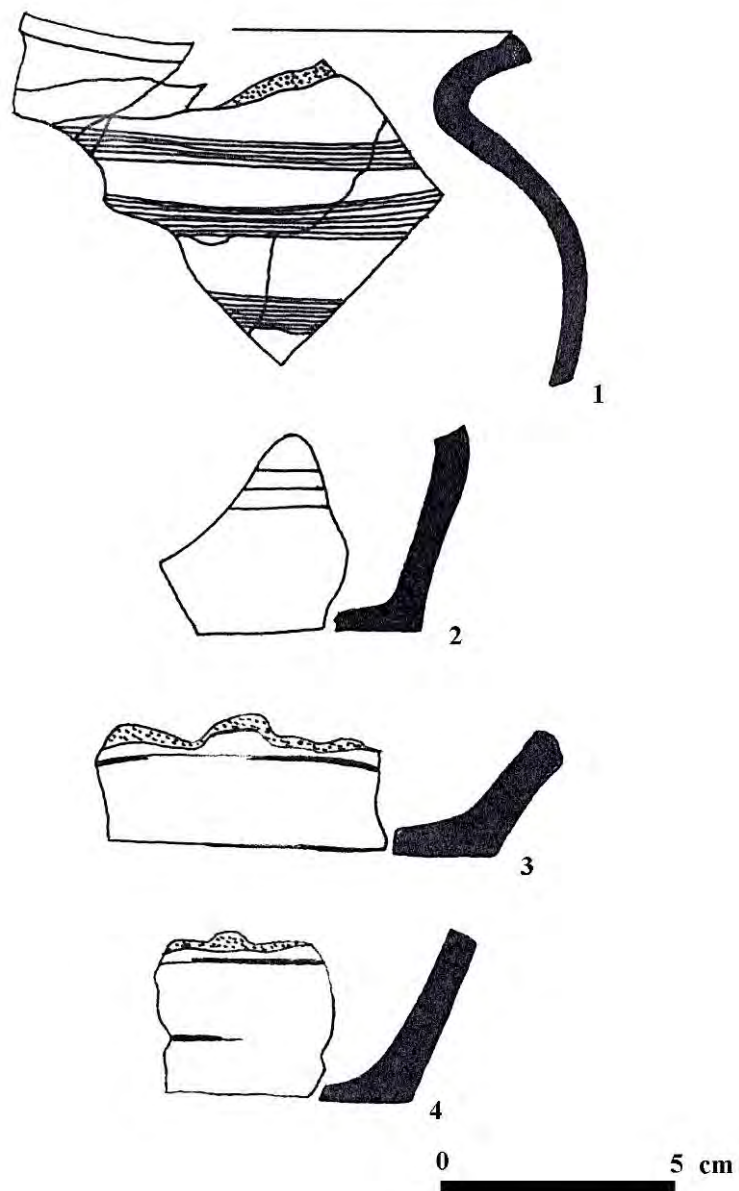
PI. VI. Alba Iulia „Dealul Furcilor”. Str. Izvor (nr. 5). Locuința B/1995. Oale fără toarte.

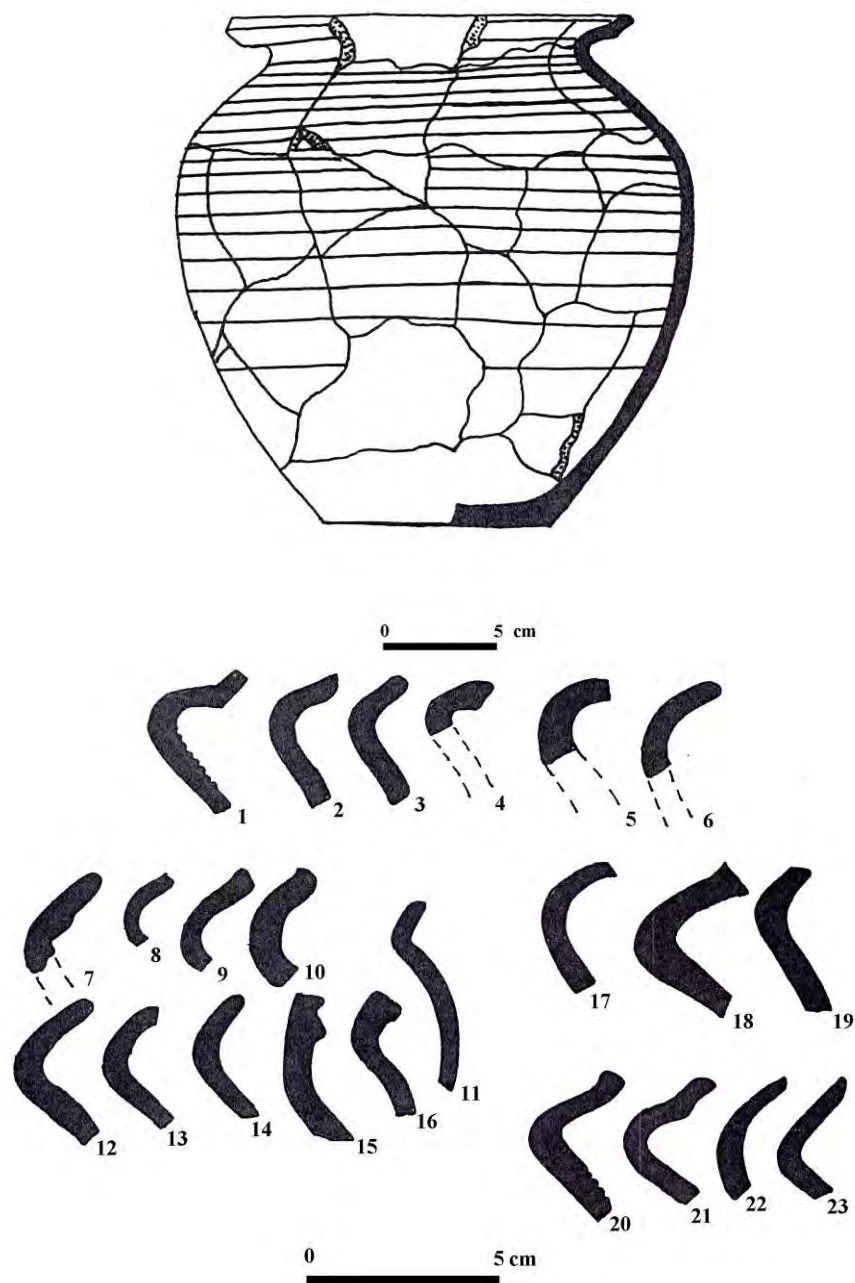
Pl. VII. Alba Iulia „Dealul Furcilor”. Str. Izvor (nr. 5). Locuința B/1995. Oale fără toarte.

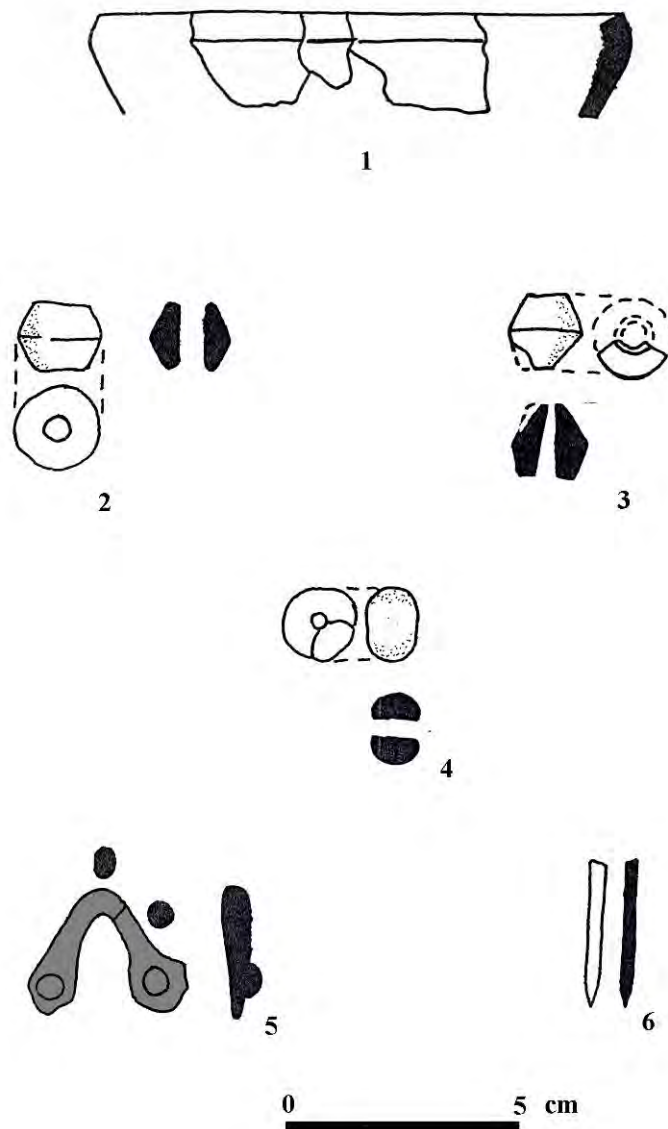
Pl. VIII. Alba Iulia „Dealul Furcilor”. Str. Izvor (nr. 5). Locuința B/1995. Oale fără toarte.

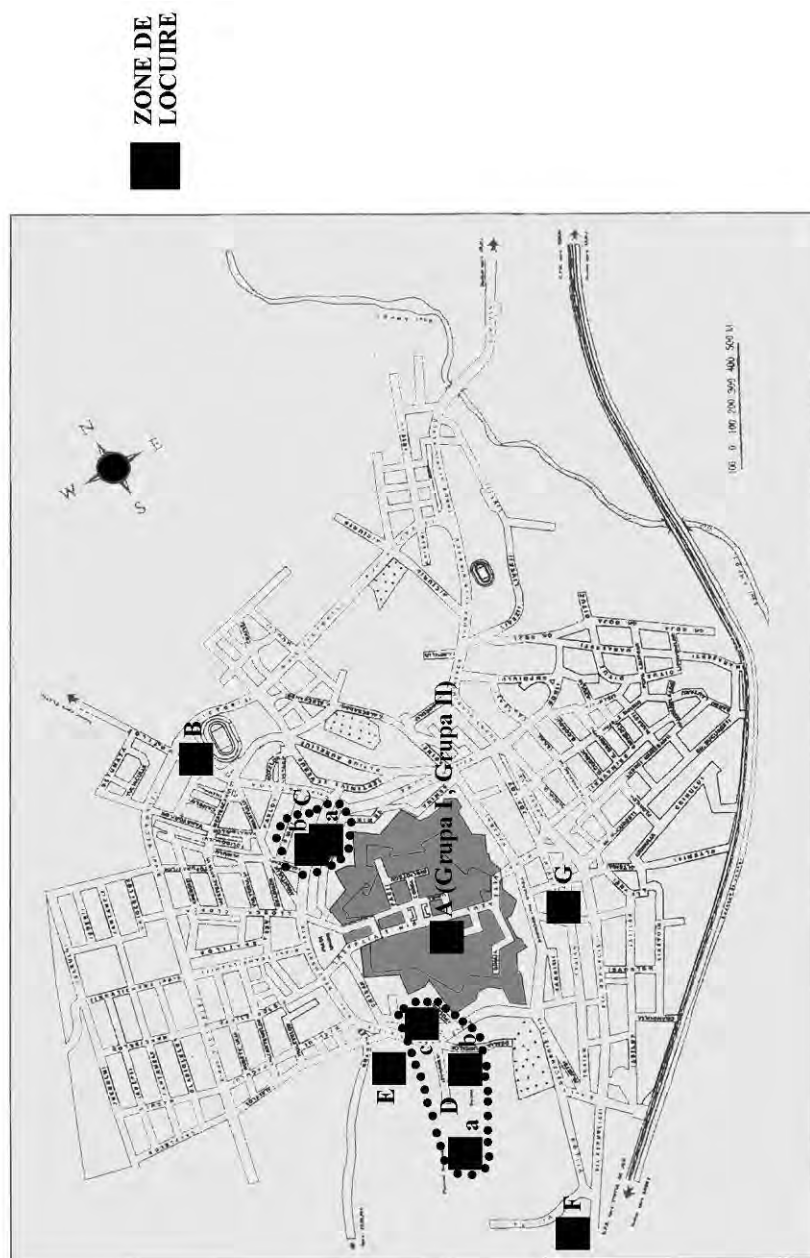
Pl. IX. Alba Iulia „Dealul Furcilor”. Str. Izvor (nr. 5). Locuința B/1995. Oale fără toarte.

Pl. X. Alba Iulia „Dealul Furcilor”. Str. Izvor (nr. 5) Locuința B/1995. 1. Oală fără toarte; 2. Profile de buze.

Pl. XI. Alba Iulia „Dealul Furcilor”. Str. Izvor (nr. 5). Locuința B/1995. Strachină (1), fusaiole (2-4), ureche din fier de la o găleată/căldare (5), ac din os (6).

Pl. XII. Alba Iulia. Zone locuite în perioada medievală timpurie.

LISTA AUTORILOR

Dan Anghel - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, dnanghel@yahoo.com

Sote Angeleski - Cluj-Napoca, s_angeleski@yahoo.com

Tiberius Bader - Hemmingen, tib.bader@web.de

Dan Băcuet-Crișan - Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău, bacuet@yahoo.com

Radu Băjenaru - Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan", București, radu.bajenaru@gmail.com

Gabriel Bălan - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, liviugabrielbalan@yahoo.com

Corneliu Beldiman - «Dimitrie Cantemir» Christian University, Faculty of History, Bucharest; Romanian Scientific Society for Interdisciplinary Research, Bucharest; belcor@gmail.com

George Bounegru - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, bounegru_g_viziru@yahoo.com

Björn Briewig - German Archaeological Institute, Berlin, bjoerndebrie@yahoo.de

Vasile Budui - "Ștefan cel Mare" University, Suceava, Faculty of History and Geography, Department of Geography, vbudui@yahoo.com

Raluca Burlacu-Timofte - Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca, raluburlacu@gmail.com

Dan-Lucian Buzea - National Museum of the Eastern Carpathians, Sfântu Gheorghe, buzealuci@yahoo.com

Sergiu Cadar - Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică Cluj-Napoca, sergiu.cadar@icia.com

Mircea Chintoanu - Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică Cluj-Napoca, chintoanu_m@yahoo.com

Radu Ciobanu - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, pufu_ciobanu@yahoo.com

Beatrice Ciută - Universitatea "1 Decembrie 1918", Alba Iulia, beatriceciuta@yahoo.com

Marius Ciută - Universitatea "Lucian Blaga", Sibiu, mariusciuta@yahoo.com

Sorin Colesniuc - Muzeul de Arheologie Callatis, Mangalia, sorinmarcelcolesniuc@yahoo.com

Călin Cosma - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca, cosma.calin@yahoo.com

Aurel Dragotă - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, reludragota@yahoo.com

Nicolae Gudea - Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca

Nicolae Har - Universitatea "Babeș-Bolyai", Facultatea de Biologie și Geologie, Departamentul de Geologie, Cluj-Napoca, nicolae.har@ubbcluj.ro

Tünde Horváth - Budapest, tundehorvath4@gmail.com

Cornelia-Magda Lazarovici - Institutul de Arheologie, Iași, magdamantu@yahoo.com

Gheorghe Lazarovici - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, ghlazarovici@yahoo.com

Adrian Luca - Muzeul Național Brukenthal, Sibiu, luca_adrian_sibiu@yahoo.com

Sabin Adrian Luca - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, sabinadrian.luca@ulbsibiu.ro; Muzeul Național Brukenthal, Sibiu, sabin.luca@brukenthalmuseum.ro

Florentina Martiș - Muzeul Banatului, Timișoara, tina.martis@yahoo.com

Sascha Mauel - Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki, kontakt@mauel.dk

Teodor Munteanu - Universitatea "Alexandru Ioan Cuza", Iași, teddy_muntean@yahoo.com

Bianka Nessel - ERC Project "BronzeAgeTin" Institute of Earth Sciences Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Heidelberg, Bianka.Nessel@geow.uni-heidelberg.de

Bogdan Petru Niculică - Bukovina Museum, Suceava, niculicab@yahoo.com

Radu Ota - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, eractum@yahoo.com

Dalia Anna Pokutta - Department of Archaeology, University of Gothenburg, Gothenburg, dalia.anna.pokutta@gu.se

Anca-Diana Popescu - Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan", București, ancadiana_popescu@yahoo.com

Marcin S. PRZYBYŁA - Institute of Archaeology, Jagiellonian University, Cracow, mszprzybyla@gmail.com

Marius Râza - Universitatea "1 Decembrie 1918", Alba Iulia, raza_marius@yahoo.com

Cristian Schuster - Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” – Centrul de Tracologie, București, cristianschuster@yahoo.com

Csaba Szabó - University of Pécs, Pécs, szabo.csaba.pte@gmail.com

Zsolt Székely - UBB, Extensia Sf. Gheorghe, Sf. Gheorghe, szekely.zsolt@fspac.ro

Diana-Maria Sztancs - «Dimitrie Cantemir» Christian University, Faculty of History, Bucharest; Romanian Scientific Society for Interdisciplinary Research, Bucharest; beldiana22@yahoo.com

Claudiu Tănăselia - Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică Cluj-Napoca, claudiu@tanaselia.ro

Biba Teržan - Univerza v Ljubljani Filozofska fakulteta Oddelek za arheologijo, Ljubljana, ljubinka.terzan@ff.uni-lj.si

Peter Thomas - Deutsches Bergbau-Museum Bochum Forschungsbereich Montanarchäologie, Peter.Thomas@Bergbaumuseum.de

Anca Timofan - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, anca.timofan@yahoo.com

Anamaria Tudorie - Muzeul Național Brukenthal, Sibiu, anamaria.tudorie@brukenthalmuseum.ro

Claes Uhnér - Department of historical studies, University of Gothenburg, Gothenburg, claes_uhner@hotmail.com

Monica Ursu - Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică, Cluj-Napoca, monaursu5@yahoo.com